

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Veli-Pekka Toropainen
TITLE	Rikos ja Rangaistus – Talonpoikien kapina, Osa 2
YEAR	2024
VERSION	Author's accepted manuscript
CITATION	Toropainen, Veli Pekka 2024: Rikos ja Rangaistus – Talonpoikien kapina, Osa 2. - Aninkainen 28 (4): 7-9.

Rikos ja Rangaistus – Talonpoikien kapina, Osa 2

Helmikuussa 1697 vuokraaja Salomon Enberg valitti, että osa talonpojista ei halunnut suostua lainkaan manttaalikomissaari Simon Affleckin tekemään veronarviointiin. Kun nimismies Johan Lång ja pitäjänluutnantti Erik Ahlholm olivat menneet kyliin, oli heidät ajettu yönnein pakosalle. Enberg kertoi Kurkijoen pitäjän Tervun läänin ja Rungonsuon kylän luterilaisen talonpojan Lassi Kilapan houkutelleen mm. Viekin Saastamoisen ja Nurmeksens Lassi Simonpoika Kotilaisen Viipuriin edellisen juhannuksen aikaan. Hän oli kertonut näille, että kuningas oli luvannut kahden vuoden vero anteeksi ja lisäksi lahjoittanut rahvaalle jaetun kylvöviljan heille. Saastamoinen oli maksanut matkarahoina kymmenen taalaria.

Kun Enberg oli mennyt uudelleen mittaamaan veroja seuraavan joulukuun 7. päivä, oli Antti Meriläisen poika Olli uhannut ampua hänet hengiltä. Tässä tarkoituksessa Olli oli ottanut Martti Väisäsen jalkajousen ja jännittänyt sen sekä laittanut puukon nuolen sijaan. Ampuminen ei ollut onnistunut, sillä veitsi oli pudonnut urasta ennen ampumista. Tämä oli tapahtunut, kun Enberg oli ollut reessään aikeissa matkustaa Koppelojärvelle. Kapinoijat olivat lähettäneet sinne jo edeltä Heikki Ollikaisen, Heikki Lipposen ja Heikki Heikinpoika Kilpeläisen, jotka olivat estäneet hänen matkansa pertuskoin. Keskiyön aikaan he olivat käyneet hänen kimppuunsa pertuskoilla varustettuna, mutta hän oli onnistunut pakenemaan peltoon nimismiehen ja muun seurueensa kanssa.

Joulukuun 14. päivä talonpojat olivat ryöstäneet hänen hovileirinsä ja kartanonsa Nurmeksessa. Mukana olivat olleet Jussi ja Heikki Kohonen, Lassi Mikkonen, Markku Hanonen eli Gåås, Paavo Hyvärinen, Simo Kotilainen, Paavo Kotilainen, Paavo Timonen, Pekka Honkanen, Heikki Puhakka, Matti Ollinpoika Sormunen ja Olli Meriläinen. He olivat ryöstäneet hovista lästin haukia mieheen ja lehmän, jonka he olivat teurastaneet Olli Sormusen tilalla ja keittäneet ruoaksi aamulla ja illalla. He olivat jättäneet lehmän nahan Sormuselle maksuksi tältä saamastaan suolasta ja jauhoista.

Saman viikon torstai-iltana kaikki edellä mainitut miehet olivat lähteneet kymmenen peninkulman päässä sijainneeseen Lieksan hoviin. Nyt heihin olivat liittyneet *Lipinlahdelta* Antti Meriläinen ja hänen poikansa sekä Heikki Kohonen, *Haapajärveltä* Jussi ja Olli Mahonen, Tahvo ja Matti Väisänen, Heikki Matinpoika Väisänen, Matti Jussinpoika Suhonen, Jussi Väisänen ja hänen poikansa Matti, Simo Tapanen, Pekka Pekanpoika Väisänen ja Heikki Jussinpoika Väisänen. He olivat matkanneet Vedensuuhun, jossa he olivat jakaneet saaliinsa Olli Turusen luona ja teurastaneet karjan vastoin tämän tahtoa. *Vedensuusta* heihin olivat liittyneet Antti Tolvasen kolme poikaa ja tytär, Elli Kotilainen ja Erkki Martikainen, jonka kirjuri Simon Affleck oli ampunut. *Vuokosta* mukaan tulivat Erkki ja Paavo Pennanen, Yrjö ja Lassi Liuski sekä Matti Suutari poikansa kanssa. *Mönninvaarasta* mukaan lähti Tuomas Heikuran poika Olli ja *Juuasta* Antti Pikkonen sekä *Ylikylästä* Paavo Timonen, Paavo Hyvärinen, Paavo Paavonpoika Kotilainen ja Simo Simonpoika Kotilainen. *Saramojärveltä* tulivat Pekka Honkanen ja Heikki Puhakka. *Kuokkastensalmelta* osallistuivat Jussi Honkanen, Jussi Hämäläinen, Jooseppi Sirviö, Heikki Huttunen, Antti Tikkanen ja Olli Hämäläinen. *Karhunpäästä* mukaan tuli edelleen Jooseppi Haapalainen. *Nurmeksesta* mukaan innostuivat Tuomas Nevalainen, Lassi Mikkonen, Jussi Kohonen, Markku Gåås, Antti Toppi ja Olli Sirviö. *Höljäkästä* nousivat Hemminki ja Matti Eskelinen, Mikko Lihavainen ja kaksi sotkamolaista Ollikaista. *Jokikylästä* lähtivät Risto ja Simo Mustonen, Markku Pöyhänen ja Antti Koskelo. *Porosaaresta* tulivat Olli Herranen sekä Heikki ja Jussi Kakkinen. Kun mukaan saatiin vielä *Hakonvaaran* Olli Räsänen poikansa Pentin sekä Olli Karhusen ja Antti Pyykösen ja Matti Pellikan kanssa, oli joukko koossa. Kapinallisten joukko koostui kokonaisuudessaan yli 50 henkilöstä.

Saavuttuaan Lieksaan oli joukkio ryöstänyt hovista kolme hevosta, kolme lehmää ja kolme lammasta. Sillä kertaa he eivät olleet saaneet enempää, sillä he eivät olleet uskaltaneet hyökätä rakennusten kimppuun, koska Enbergillä oli tuvassa nimismies, pitäjänluutnantti, renkinsä sekä 14 hovileirin talonpoikaa. Osan karjasta he olivat syöneet Vedensuussa ja osan jakaneet keskenään. Tuomo Nevalainen oli saanut yhden lampaista ja Meriläinen yhden hevosen. Sen hän oli myynyt sadalla kuparitaalarilla. Rahat hän oli vaihtanut kahdeksaan leiviskään tupakkaa, jonka hän oli jakanut Antti Honkasen kanssa. Matti Eskelinen oli saanut suuren harmaan tamman, jonka arvo oli 250 taalaria. Ilomantsin Kylänlahden Matti Pehkonen oli sitten vienyt sen häneltä salaa. Eskelinen oli hakenut tamman takaisin Sortavalasta. Lisäksi Tuomas Valtonen oli pistänyt kuoliaaksi joitakin lampaita. Talonpojat olivat keränneet hovin ympärille olkia aikeenaan polttaa se. Koska tuuli oli käynyt kirkolle päin, olivat he jättäneet tekonsa tekemättä pelätessään myös kirkon palavan.

Simon Affleck kertoi, että osa joukkiosta oli palannut Nurmekseen seuraavana lauantai-iltana. Nyt he veivät 14 leiviskää haukia, kuusi kirvestä, paloviinapannun sekä lehmän, jonka he teurastivat Olli Sormusen luona. Kun Affleck oli sitten ollut Sortavalassa, oli joukko kokoontunut jälleen kolmantena joulupäivänä ja hyökännyt Lieksan hoviin. Nyt he olivat ryöstäneet kaiken, mitä hovissa oli. Lisäksi he olivat lyöneet kahdeksan ovea sisään ja rikkoneet kymmenen lukkoa. He olivat raivonneet kuin pahin vihollinen ja aiheuttaneet joulunpyhinä 5 013 kuparitaalarin vahingot. Affleckin mukaan Höljäkän Matti Eskelinen ja Lipinlahden Antti Meriläinen poikansa Ollin kanssa olivat edeltävinä päivinä kiertäneet kyliä ja houkutelleet miehiä mukaan ryöstöön. Näin he olivat koonneet suuremman joukon miehiä ja naisia, kuin oli koskaan ollut mukana hoviin kohdistuvissa hyökkäyksissä. mukana olivat olleet mm. Antti Meriläisen vaimo Liisa Lassintytär, Nurmeksen Heikki Tapaninpoika Saastamoinen ja Tuomas Nevalainen, Haapajärven Heikki Saastamoinen, Vaikon Suni Pitkänen, Nunnanlahden Heikki Lehikoinen, Larinsaaren Olli Lehikoinen, Ahmovaaran Heikki Lehikoinen, Vedensuun Heikki Kaikkonen.

Vuoden 1697 tammikuun 9. päivä oli 14 miestä hyökännyt uudelleen Nurmeksen kartanoon. Mukana olivat mm. Antti ja Lassi Simonpoika Kotilainen sekä Antti Lassinpoika Kotilainen. Nyt ryöstettiin lehmä ja kaksi vuoden vanhaa hiehoa, jotka teurastettiin vastoin isännän tahtoa Tahvo Saastamoisen kartanolla. Karja olisi teurastettu Olli Sormusen talossa, mutta siellä makasi ruumis. Lihat kuljetettiin kuitenkin Sormusen luo ja keitettiin sekä jaettiin siellä. Olli Meriläinen sekä Jussi ja Heikki Kohonen palasivat Nurmeksen kartanolle vielä 14. tammikuuta, mutta siellä ei ollut enää ryöstettäväksi sen paremmin karjaa kuin tavaraakaan. Mukaan oli tarttunut ainoastaan viisi naulaa hamppua sekä auranvannas ja kassara.

Oikeuden eteen oli saatu vain joitakin syytettyjä. Heistä Antti Meriläinen oli noin 65 vuotta vanha ja veronsa maksamaan kykenevä isäntä. Hänen vaimonsa oli noin 50-vuotias ja poikansa 25-vuotias. He olivat saaneet ensimmäisestä ryöstösaaliista sadan taalarin arvoisen hevosen sekä lehmän lihakappaleen sekä viidesosan kolmen lehmän nahoista. Toisesta ryöstöreissusta Olli oli saanut kolme lehmää, hiehon ja kaksi vuotta vanhan varsan, jotka häneltä oli viety kymmenen taalarin verorästeistä, kaksi saukonnahkamyyssyä, päätyynyn, ryijyn, purjeen, sinistä puuvillapalttinaa, ruuveja, kattilan, kivivadin, tinapullon, punaista verkkaa, parkitsematomia nahkoja, syltystä ja ohria. Lisäksi hän oli rikkonut kamarin oven ja vienyt tallin oven saranoineen oman tallinsa oveksi. Lisäksi he olivat saaneet yhteisestä ryöstösaaliista lihaa, lohta, särkiä, kuivattuja haukia ja viljaa. Syyksi ryöstelyyn Meriläinen ilmoitti sen, että mieromiehet olivat kertoneet kuninkaan vapauttaneen pitäjän veroista kahdeksi vuodeksi ja antaneen sille lisäksi 300 tynnyriä ohraa kylvöviljaksi. Kuten Meriläinen totesi: *Sä on wisist mierumiesten sy ja Affleckin kowuus*. Hänen mukaansa nälkä ja nurjamielisyys Affleckia kohtaan olivat ajaneet talonpojat tällaiseen ryöstelyyn. Enberg oli nimittäin muuttanut Sortavalaan ja

jättänyt isännyyden Affleckille. Myös nimismies Johan Lång kertoi tulleensa ryöstetyksi, kun hänen perheensä oleskeli paossa hänen lankonsa Rantasalmen nimismies Lars Jöraninpojan luona. Kaikki tihutöihin osallistuneet määrättiin otettavaksi kiinni ja tuomittavaksi hovioikeuden päätöksen mukaan.

Veli Pekka Toropainen

Lähteet: Pielisjärven käräjät 8.—13.2.1697, 38v—60v.

Rikos ja rangaistus Talonpoikien kapina, Osa 2. *Aninkainen*. Turun Seudun Sukututkijat ry:n jäsenlehti 4/2024, s. 7–9. Vuosikerta 28, Turku.